

a művész egyre több időt töltött a hazai tájakon, elhagyta palettájáról a sötét színeket és az impresszionizmus ragyogóbb, vidámabb tubusaiból dolgozott. Paczka kifejezetten kolorista lett. A derék művész nem járt valami teljesen egyéni ösvényen, mindvégig a kiforrott, kipróbált eredményeket tartotta szem előtt, de nem is utánzott senkit, ismerte a maga skálájának hatásait és ezen belől mindig derekasan, lelkiismerettel megfontolva alkotott.

Elmélyedt a népi életbe és nagy kedvvel festegette a színes, jellegzetes falusi alakokat. Ilyenmő alkotásai nagyon kedvesek. Arcképei között több feltűnően értékes alkotás akad. Jellemző erejével leginkább kiemelkedik a Görgey Arturról festett arckép és a fiatalkori Sarasate portré.

Művészeti hagyatéka maradandó értéket jelent.

Özvegye, Wagner Kornélia, különösen a grafikában alkotott figyelemreméltót. Főleg női fejekről, modellekről készített tollrajzai tanuskodnak komoly kulturáltságról, számottevő művészi felkészültségről. Szeretettel, bensőségesen ábrázolja az anyát gyermekével. Ilyenmő kompozíciói melegek, meghittek. Karcairól, algrafiáiról is elmélyedő, rokonszenves művészegyéniség szól felénk. Ezeknek a lapoknak a rajzbeli tudás a lelke s ezért a divatos irányok sohasem kezdhetik ki értéküket.

A Paczka művészpár munkássága egy már lezárt művészeti korszakhoz tartozik, de e korszakra jól esik visszapillantani, mert az akkori nemzedék lelkiismeretes elmélyedése int felénk belőle. *Mariay Ödön.*

Párizsi Magyar Akadémia. Ki hitte volna, hogy ilyen is létezhet? Az embernek az az első gondolata, hogy egyszerű címbitorlással áll szemben. Annyi bizonyos, hogy Kiss János soproni kezdeményezése óta az ifjú lelkesedések szervezésének igényesebb lett a formája s jelen esetben a színhelye is jóval nyugatibb.

Hanem lelkiismeretes embert a külsőségek ne riasszanak vissza. Megjelent az akadémiának egy könyve is *Tanulmánykötet* címmel. S amint illik, munkájából ítéljük meg az embert, illetve e friss akadémikusokat.

Amint gyanítható, nem az érett kor megszűrt bölcsességét találjuk a kötetben. Elannyira nem, hogy a cím is alig illik rá, hiszen a közölt cikkek nem anny-

nyira tanulmányok, mint inkább lírai vallomások. És ezt a könyv jobbik feléről mondom. A kötet bélyegét és fokmértékét ugyanis *Bányai, Csanády, Féja* és főleg *Ajtay* írásai adják meg. Az első három költő, a negyedik szintén intellektuális változata az álmodónak. (Ő álmodta meg az Akadémiát is.) Nos, az intuitív típusnak ez a túlsúlyosa magyarázza, hogy a kötetnek kevésbé van racionális karaktere. Egyébként tisztában van ezzel maga a szerkesztő is. «Aki többre tartja a fogalmi rendszert az élő akaratnál, az eszközt a teremtető kiindulásnál, a fogaskerekek biztonságát az agyesejt mozgalmal plazmájánál», írja a bevezetésben, az valószínűleg nemcsak az ő biológikus irodalombölcséletét, de az egész kötetet is bizalmatlanul fogja forgatni. ♪

Nem lepek meg tehát senkit, ha kijelentem, hogy a pozitív vizsgálódás módszerének hiányában a kötet nem tanulmányoz semmit, hanem inkább magát kínálja a tanulmányozásra. Sietek hozzátenni, hogy jórésztben érdemes is rá.

Mert eltekintve attól, hogy a könyv egyetlen, itt-ott kusza, sőt a semmibe fuló — nagyon sok szép lapja van s a cikkek egyrésze oly szellemű, amely előtt nem lehet közönyösen elmenni.

Ez a szellem a lét és nemlét kérdése eszmélt magyarság nyugtalanságát terhes s megnyilatkozásaiban oly mélyen érzett fajszeretetet vezet, mely helyenként már a sorslátó és jövőt fagató miszticizmust sűrölja. Ez mondatja *Ajtay*-val, hogy a magyarság az emberiség lelkének izolált tája, az emberiség *tudatalattija*, melyben az Isten az élet jövő formáit érleli; s a Bólyaiakban is azt figyelni, mint megy végbe a faj adaptatója az új, nagyobb feladatokhoz. *Féját* hasonló érzések egy «magyar Hellász», a faj tökéletes formai kifejeződésének ábrándjára inspirálják; míg *Csanády*-val a székelységben láttatják a fáradt Európa érintetlen erőtaralékát.

Amit azonban e legendaépítő fajkultusz mellett a legszívesebben látok, az bizonyos egészséges tradicionálizmus, mely a multba mélyedő gyökereknél táplálkozva igyekszik új rügyeket hajtani. *Bányai* Balassa-arképe talán a legkerekebb alkotása a kötetnek; s a többi lapokon is gyakran idéződnek a régi nevek. És a maiak? Természetesen még sűrűbben; s ha helyenként úgy találjuk, hogy a róluk alkotott vélemények (pl. Kaffkáról s külö-

nösen Vargháról), nem eléggé világosan körülírottak s még kevésbé kiegyensúlyozottak, azt szintén a könyv szubjektív jellegének kell betudnunk. Hogy mégis mennyi világosan-látás és elfogulatlanság van e lapokon, azt legjobban az bizonyítja, hogy abban a kötetben, mely a legfeljebb módon viseli magán Szabó Dezső eszmei és formai hatásának nyomait, az a nézet jut kifejezésre, hogy e nagytehetségű írónknak művészi szempontból jogosult ironiája a gyűlölet hamis vágyára futott.

Mindent összevéve, a könyv bizonyos kielégítetlenség érzését hagyja az olvasóban. A gondolatok fejlődésének sok ügyletlenségén kívül, a közlésnek hol lihegőn kuszá, hol meg laposan semmitmondó módja is bántó. De látva egyrészt a magyar determináltságunk azt az eleven tudatát, mely a mult megbecsülésére hajlik; másrészt a fejlődés végtelenségébe vetett hitet, mely folyton új formák felvételére ösztönöz: önkéntelenül is azt kérjük magunktól, nem ez a generáció hivatott-e arra, hogy kibékítse az ellentétet, mely régi és modern irodalmunkat egymástól elválasztja.

*

Az Akadémiával szemben székeszemeset nem igyekszem leplezni, de nagyra tartom benne azt a *láthatatlan* szellemi közösséget, mely Párizstól Székelyorszáig ér. S e szellem megismeréséhez igen alkalmas adaléku szolgál *Ajtay Miklósnak*, az akadémia megtestesítőjének (ezt szinte szószertint kell venni), egy két évvel ezelőtt megjelent kis könyve, melynek címe *Esztétikai imperializmus* (Paris, 1925). Fiatal életakarat, új utak keresésének dacos heve lüktet e kissé zsúfolt tanulmányban, melyet lényegében a bergsoni filozófia egy zsenge magyar hajtásának lehetne nevezni, de amely ebben a formájában aligha fog helyet foglalni a szakirodalom számba vett munkái között. Sokan már a címét is esoterikusnak fogják tartani, azért nem lesz felesleges legalább a témáját jelölni meg a munkának.

Az *esztétika* Ajtaynál nem a szép tudománya, hanem a forma felvétele. A belső erőknél láthatóvá válását vizsgálja, ahol mintegy potenciálisan meglévő tartalmak öltének szükség-szerű alakot. Az organikus élet fejlődésmentete folyamatos esztétikai tevékenység, melyben rejtett törvények válnak testté. Ez az evolúció megha-

ladja a fogalmi megismerés határait s csupán az intuíció segítségével érthető meg. (A bergsoni származás nyilvánvaló e tételekben; de részben Crocera is emlékeztet, aki szerint a művészet aktualizálás: intuíciók anyagi kifejezése.)

Az *imperializmusnak* is sajátos értelmezést ad. Az ő használatában ez nem közönséges hatalmi törekvés, hanem szervező életakarat, az élet kiteljesedésének biológiai feszítőereje, mely anynyiban hódító, hogy a haladás és fejlődés ritmusát közli az élettelen anyaggal. Az esztétikai imperializmusnak ezek után tehát körülbelül ez a célja és jelentése van: az organikus élet s főként az emberi személyiség fejlődése intuitíve megismerhető alapot nyújt egy oly tudomány számára, mely tudatosíthatja azt az életfeladatot, melynek egy-egy faj a letéteményese az egyetemes emberi kultúra roppant folyamában...

Tehát itt is, bár igen messziről, a faj problémájára foglalkoztatja. Gondolkodásának ethnikai iránya, mely különösen a biológiára és lélektanra támaszkodik, kétségkívül rokonszenves. Ami kifogás alá eshetik benne, az legfeljebb az, hogy eszmei kifejtésén bizonyos iskolázatlanság érzik. Ajtay ugyan bölcsészettudor, de azon a területen, melyen most dolgozik, határozottan autodidakta. Hozzátehetem, hogy mint ember is kissé fantaszta, sőt különc, aki azonban életének legapróbb vonatkozásában az egyéni gondolkodás lehetőségének követelményei szerint rendezkedik be. S mivel szerfölött szívós is, erőfeszítéseitől még sokat várhatunk.

S hogy micsoda ideálok fűtik, arra a könyv előszava vethet némi világot. Tudnunk kell, hogy a munka egy sorozat első számaként jelent meg s szerkesztője, Nagy Iván, ezt a közös programot tűzte ki: Céljuk egy új és mégis ezeréves nemzeti közszellemet teremteni, a fiatalokét, kiket a világháború hurcolt el az iskolapadokról s most nyugaton tanulják meg, hogyan kell magyarnak lenni. «Ki akarjuk tártani a magyar pusztaságot körülsáncoló bátyák kapuit. Hadd fujjon végig friss, magot hintő szellő a magyar ugaron». — Ez az Ady hangja. Akik azonban az ő szavával üzennek, azok már dolgoz, hívó és szerény őrtálló katonái annak az új nyugatra-vándorlásnak, melynek hűszegényhány év előtt elporlyázott felderítője még csak vigasztalan, sötét dalokat zengett. *Tóth Béla*.